

Etnologi – kontinuitet och anpassning av ett kulturvetenskapligt ämne

Paul Agnidakis

Vad är etnologi och vad gör en etnolog? Vilka insikter tillhandahåller egentligen etnologin och vilken relevans har etnologiska kunskaper för samhället? Det är frågor som etnologen inte sällan brukar ställas inför av sin omgivning. Hur väl frågorna besvaras bidrar inte enbart till ökad förståelse och betydelse för etnologin i det omgivande samhället. Det kan även visa sig direkt avgörande för ämnets kontinuitet, genom dess förutsättning att locka till sig och behålla studenter. Flera etnologer har under de senaste decennierna känt sig manade att i ämnesövergripande skrifter försöka räta ut möjliga frågetecken kring etnologin – såväl gentemot en undrande allmänhet som gentemot potentiella och existerande etnologistudenter. Ett återkommande inslag i den här typen av litteratur är att rikta fokus på antingen perspektiv (jfr Ehn & Löfgren 1982, Gustavsson, A. 1990, Arvidsson 2001, Svensson, B. 2012) eller metoder (jfr Bergquist & Svensson, B. 1999, Gustavsson, A. 2005, Kaijser & Öhlander 2011) som haft relevans för etnologiämnets nuvarande utformning inom akademien och där urvalet inte sällan bestäms utifrån forskarens/författarens egna forskningsintressen och erfarenheter. Vidare har etnologiämnets utveckling ofta diskuterats i relation till en nationell kontext. Det hela sker inte sällan på bekostnad av att kunna tillhandahålla ett mer samlat grepp om etnologin som kulturvetenskapligt ämne, format över tid och rum, samt med mer integrerade diskussioner kring perspektiv och metod. Inte heller föreliggande artikel kan

rimligtvis göra anspråk på att leverera en heltäckande bild av hur etnologin har gestaltats på olika platser eller ens på en och samma plats, men *syftet är att utgöra ett bidrag till en dylik kartläggning genom att identifiera några framträdande processer och förenande perspektiv och metoder som bidragit till utformningen av etnologin som akademiskt ämne.*

Inför denna uppgift har jag försökt dra nytta av min förförståelse av etnologin, formad utifrån erfarenheter som lärare och forskare inom ämnet i svensk universitetsmiljö. Samtidigt har jag drivits av ambitionen att utmana denna förförståelse genom att låta mig ledas av ett så kallat rörligt sökarljus, som ofta premieras i etnologiska undersökningar (Daun 2003), det vill säga att försöka hålla ett så öppet sinne som överhuvudtaget är möjligt rörande vad etnologin har varit, är och *kan* vara. I praktiken innebär det att jag utifrån mina antaganden av ämnets utformning i en svensk kontext har formulerat några frågor som mitt material sedan har fått svara mot och som artikelns diskussioner kommit att kretsa kring: Hur har etnologin blivit ett akademiskt ämne? Vilket inflytande har tiden och rummet haft för ämnets utformning? Hur ser etnologins vetenskapliga inspirationskällor ut – och vilken vetenskaplig inspirationskälla har etnologin i sin tur kunnat utgöra? Vilken typ av centrala begrepp, teman, perspektiv och metoder figurerar inom etnologin? Vad karakteriserar relationen mellan etnologins forskningssubjekt och forskarsubjekt?

Artikelnas diskussioner baseras i huvudsak på etnologiska texter.¹ Dessa har samlats in via olika biblioteksdatabaser i kombination med nedslag i kurslitteratur och interna publikationer bland etnologiska undervisnings- och forskningsmiljöer vid nationella och internationella högskolor och universitet. Därtill har såväl sökandet efter litteratur som analysprocessen berikats av kontinuerliga samtal med etnologkollegor och profiler inom ämnet som ställt upp som värdefullt bollplank. Materialinsamlingen har resulterat i ett urval bestående av ca 60 etnologiska verk, som representerar tre vanligt förekommande publikationsformer inom ämnet: antologier (24), monografier (24) och artiklar i vetenskapliga tidskrifter (11). Verken är valda dels för att de mer eller mindre översiktligt behandlar teman, perspektiv och metoder inom etnologin, dels för att de kopplar dessa till ämnets skiftande lokala utformningar och processer över tid. Beaktat det senare, har jag premierat texter utgivna under de senaste tre decennierna, som tar ett retrospektivt grepp om etnologisk kunskapsproduktion. Vidare har jag av praktiska skäl behövt göra en avgränsning till etnologisk litteratur på de språk som jag – och föreställer jag mig även läsaren – främst behärskar, företrädesvis engelska och de nordiska språken. Detta har begränsat möjligheterna för ett geografiskt representativt urval, inte minst som en hävdvunnen etnologisk forskningsfokus på nationella kontexter även inneburit förmedling på respektive nationalspråk. För att få tillgång till ytterligare bredd och djup, har jag inkluderat internationella antologier kring etnologiska perspektiv och metoder respektive ämnesövergripande verk om etnologins utformning i olika nationella kontexter, som är författade på eller översatta till engelska respektive något av de nordiska språken.² Trots ansträngningar för att uppnå så stor geografisk representativitet som möjligt för denna uppgift, vill jag uppmärksamma läsaren på att artikelnas diskussioner kommer att ta avstamp i – om än inte begränsas till

– förhållandena för etnologiämnet i norra Europa. Min analys om etnologins framväxt och utformning över tid och rum baseras på en sammanställning av valda texter. Fastän det handlar om både nationellt och internationellt författade verk, kommer undersökningen inte att vara strikt komparativ i den bemärkelsen att likheter och olikheter konsekvent ska lyftas fram och jämföras sinsemellan. Snarare ska texterna brukas som fördjupande kontextuella speglingar av varandra i förhållande till artikelns övergripande mål, det vill säga att söka kunskap om de teoretiska och metodologiska processer som format etnologin över tid och rum.

Utformning av ett akademiskt ämne med lokala anpassningar

Ett problem som inledningsvis uppstår inför en kartläggning av etnologiämnet över tid och rum, och som bekräftas i genomgången av litteraturmaterialet, är att det finns skiftande gestaltningar av etnologiämnet som man behöver förhålla sig till, vissa till synes mer diametralt olika än andra. Till de mer iögonfallande exemplen på detta hör att etnologin i vissa länder, som i de nordiska länderna och Tyskland, har kommit att utgöra ett "eget" ämne inom en akademisk humanistisk ämnestradition, medan det i andra länder, som i USA och Frankrike, enbart är en riktning inom antropologin och har formats utifrån samma samhällsvetenskapliga ämnestradition (Frykman 2012:572f, jfr Voget 1975, Gustavsson, A. 1985, 1990, 1992, Rogan 1992). För att krångla till det hela ytterligare kan konstateras att det ämne som idag betecknas som "etnologi" tidigare kunnat ha andra benämningar som stått i relation till ämnets föränderliga fokus och innehåll (jfr Hallberg 2001:16f). Så har till exempel varit fallet för etnologin i de nordiska länderna, där disciplinen introducerades som "folklivsforskning" eller "folkminnesforskning" för att i samband med det sena 1900-talets fokusförskjutning mot samtidsforskning övergå till att benäm-

nas ”etnologi”. Det har emellertid inte uteslutit att alternativa beteckningar på etnologiämnet, även bland de nordiska länderna, kunnat uppstå på senare tid, exempelvis till följd av sammanslagningar mellan mer eller mindre näraliggande ämnesinriktningar till nybildade akademiska discipliner (Gustavsson, A. 1992; Bringéus 1990:13ff, Ehn & Löfgren 1996:13ff, Daun 2003; Rogan & Eriksen 2013:9–23).³

Vidare kan konstateras att etnologin som akademiskt ämne visserligen må ha vuxit fram ur sina egna traditioner, men att det inte uteslutit att den med tiden inspirerats av och till och med vävts samman med den närliggande antropologin, till följd av gemensamt fokus och angreppssätt (Frykman 2012: 585ff).

Trots namnändringar och anpassningar går det ändå att hävda att etnologin i mångt och mycket kommit att behålla sitt habitus och sina särskilda perspektiv och metoder. Det är framför allt dessa teoretiska och metodologiska angreppssätt som artikeln fortsättningsvis ska diskutera, med fokus på hur de har utvecklats och utformats i relation till tiden och rummet. Som ett inledande steg i denna ansats ter det sig meningsfullt att först identifiera några bakomliggande processer som lett fram till själva utformningen av etnologin. Här behöver vi söka oss tillbaka till filosofiskt präglade strömningar, som upplysningen och romantiken, vilka kom att få avgörande betydelse för utvecklingen av samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen inom akademien rent generellt. För just etnologins utformning framhålls ofta filosofen Johann Gottfried von Herders (1744–1803) tankeproduktion som särskilt avgörande (Voget 1975:66f). Grovt förenklat, argumenterade denne mot en enhetlig mänsklig kultur och betonade att alla nationer borde vara uppmärksamma på sina egna betydande kulturyttringar. En annan viktig inverkan för framväxten av etnologin som akademiskt ämne brukar härledas till 1800-talets natio-

nalromantiska rörelse (Hofer 1984, jfr Ehn & Löfgren 1996:17–25, Klein 2013:2ff). Den utgjorde å ena sidan en reaktion mot utvecklingen av industrisamhället, ofta uttryckt i termer av nostalgi i förhållande till vad som kunde uppfattas som en utrotningshotad förindustriell samhällsorganisation och livsform. Å andra sidan rymde den en tydlig politisk ambition att skapa nationell enhet kring såväl ett gemensamt förflutet som en kollektiv framtid, vilket bland annat påkallade vetenskaplig dokumentation angående skillnader och likheter mellan industrisamhällets ”nya” kulturuttryck och kvarlevorna från det förindustriella samhällets kultur. Sammantaget bidrog ovannämnda rörelser under det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet till att bilda konturerna för den ämnesinriktning som idag benämns etnologi, med den uttalade ambitionen att studera nationella kulturyttringar inom olika regioner och bland olika invånargrupper (jfr Hofer 1984, Klein 2013:2ff).

Etnologins traditionella fokus på kulturers formeringar och skiftande uttryck mellan olika platser och grupper av människor inom ett nationellt sammanhang kan sägas ha befästs i dess fortsatta kunskapsproduktion (Frykman 2012:577f, jfr Svensson, S. 1974, Voget 1975, Daxelmüller 1992, Zonabend 1992). Det har därtill skapat grund för en justering av perspektiv och metoder som stått i relation till ämnets skiftande lokala traditioner, vilket på sikt resulterat i att ämnet kommit att anpassas till särskilda omständigheter och behov i enskilda länder och regioner (Svensson, S. 1974:8f). Som en direkt effekt härav kan konstateras att parallella etnologiska traditioner och ämnesinriktningar bildats och utvecklats i olika länder och regioner under åren. Av den anledningen ter det sig vanskligt att fortsättningsvis tala om en enhetlig utveckling och utformning av etnologin.

De nationella och lokala variationerna inom etnologiämnet beror på flera faktorer. Det rör sig bland annat om i vilken utsträck-

ning fokus har riktats mot kulturer och kulturyttringar i det förflutna eller i samtiden, något som i sin tur kunnat resultera i en mer historiskt orienterad etnologi respektive en mer samtidsorienterad etnologi. Som exempel kan nämnas att ett kulturhistoriskt perspektiv med åren kommit att bli allt mindre framträdande i nordeuropeisk etnologi än vad som ännu är fallet för lokala utformningar av ämnet i exempelvis Syd- och Östeuropa (jfr Hofer 1984, Baskar 2008, Valtchinova 2008). Samtidigt bör påpekas att en dylik uppdelning inte är statisk och att även en mer samtidsorienterad etnologi kan beakta historiska perspektiv på samtida kulturer och kulturyttringar i syfte att identifiera processer över tid som kan kontextualisera samtida kulturella fenomen (jfr Gustavsson, A. 1985, 1992, Arvastson 1992; Baskar 2008, Svensson, B. 2012:36ff).

En annan faktor för variation inom etnologigämnet är i vilken utsträckning fokus har riktats mot materiella, sociala och/eller idémässiga aspekter av kultur, liksom på ett skiftande intresse för kulturernas funktionalitet, organisation eller vardagliga utövande (jfr Gustavsson, A. 1985, 1992). Som en ytterligare faktor framstår fokus på olika kulturuttryck, som muntliga, skriftliga eller visuella (Craith, Kockel, & Jöhler 2008). Till sist kan en lokal variation inom samtida etnologi till viss del även förklaras med samma förutsättning till flexibilitet som resulterat i att etnologin successivt har påverkats av antropologiska metoder och teorier. Det handlar om en motsvarande om än inte lika omfattande inspiration från filosofi, historia, sociologi och kulturgeografi som bidragit till olika lokala utformningar av etnologin, även inom ämnets nationella gränser (Zonabend 1992:49f, Frykman 2012: 574).

Sammantaget visar det att en samtida etnologi kan definieras som ett ämne som rymmer både humanistiska och samhällsvetenskapliga perspektiv och metoder, och där fokus har riktats på människan som både kulturell och social varelse. Trots influenser från andra dis-

cipliner som påverkat ämnets utformning gäller dock att etnologin i hög grad har behållit och fortsätter att utveckla sitt traditionella fokus på kulturer och kulturyttringar (Voget 1975, Hofer 1984, Gustavsson, A. 1985, Svensson, B. 2012:9ff, Bendix & Sandberg 2014). Under de senaste decennierna har etnologin i sin tur kunnat inspirera andra ämnen att anta etnologiskt färgade kultur- och individbeaktande perspektiv och metoder. Detta gäller såväl angränsande ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap, exempelvis pedagogik, som natur- och teknikvetenskapliga ämnen som IT och medicin.⁴

En komplex och individbaserad kulturförståelse

Kultur (ett ord som härrör från latinets *cultura* och kan översättas med odling eller bildning) har traditionellt och populärt kommit att representera en intellektuell och estetisk evolutionär process som möjliggör att vissa individer och grupper kan se sig höjda över naturen och andra människor. En etnologisk förståelse och användning av kulturbegreppet har tagit spjörn mot denna traditionella uppfattning av kultur som någonting fränkopplad natur samt evolutionistiskt, statiskt och homogent. Istället är utgångspunkten bland etnologer att betrakta kultur som flexibel, asymmetrisk, performativ, brokig, föränderlig och inkonsekvent (Öhlander 2005:11ff, Craith 2008, jfr Roth & Roth 1999, Arvidsson 2001:14ff, Hallberg 2001:25f).

Det hela kan sägas ansluta till ämnets traditionella fokus på kulturell mångfald och skiftande kulturuttryck, samtidigt som det speglar mer sentida föreställningar bland etnologer kring svårigheten (eller omöjligheten) att kunna fånga kulturer som samlade helheter. Som en följd av detta har etnologer snarare inriktat sig på att studera kulturella fenomen och kulturyttringar för att kunna belysa olika aspekter av komplexa kulturella sammanhang. Vidare rymmer en etnologisk kulturförståelse ett djupt rotat intresse för aspekter av

både kontinuitet och förändring i syfte att kunna fånga och förmedla såväl förflutna som samtida kulturella föreställningar och praktiker (Hallberg 2001:61ff).

I likhet med äldre tiders etnologer, som värnade om att samla in och förmedla kulturyttringar från ett försvinnande förindustriellt samhälle, har etnologer sedan 1970-talet visat motsvarande intresse för det avvecklade industrisamhället (Hemmersam 1992), bland annat genom att uppmärksamma sociokulturella effekter (t.ex. människors hanteringar) av industriella strukturrationaliseringar (Daun 1969). Man har emellertid även visat ett ökat intresse för att undersöka det framväxande postindustriella samhällets mångskiftande kulturella sammanhang och uttryck. Sammantaget gör detta att etnologin kommit att positionera sig som ett på samma gång historiskt och samtidsorienterat kulturvetenskapligt ämne, som därtill fått inflytande på spridningen av ett mer diversifierat och inkluderande kulturbegrepp inom såväl akademien som det kringliggande samhället.

Kärnan i etnologins kulturfokus är i teorin ett pluralistiskt och komplext kulturbegrepp som betraktar kultur som olika uppsättningar av uttryck och betydelser som formar våra liv och förståelse av den värld vi lever i. I praktiken innebär det att etnologer kommit att favorisera ett kulturellt förhållningssätt som utgår ifrån ett individbaserat perspektiv, med betoning på hur enskilda människor tänker och agerar i sin vardag. Människan betraktas här som en så kallad aktiv kulturvarelse. Det hela inbjuder till en dubbelriktad kulturförståelse där människor dels anses formade av, dels själva anses kunna bidra till utformningen av de kulturella sammanhang som de ingår i (Bringéus 1990, jfr Öhlander 2005, Craith 2008). Vidare implicerar en etnologisk kulturförståelse att kulturer utformas både individuellt och kollektivt i sociala sammanhang, varför etnologer intresserar sig både för människor som enskilda kulturvarer och som medlemmar av skilda sociokulturella

grupper (Craith 2008, Frykman 2012:577f, 585).

Etnologins fokus på människan som kulturvarelse har följaktligen kommit att innebära ett fokus på kulturer som förbindelselänkar mellan enskilda individer, vilka förenas mer eller mindre medvetet. Detta, menar etnologer, inger hos människan en känsla av kulturell tillhörighet och samhörighet (jfr Daun 1982:1, 7ff). I likhet med förståelsen och hanteringen av begreppet "samhälle" inom samhällsvetenskapliga ämnen rymmer en etnologisk förståelse och hantering av kulturbegreppet aspekter av både ett individnära perspektiv och intresse för människors kollektivt delade föreställningar och praktiker, vilka kan studeras inom olika sociala sammanhang. Häri omfattas både människans arbetsliv, fritidsliv och de skiftande kulturella sammanhang som hon ingår i, som sociala positioner, klass, kön, sexualitet, etnicitet, ålder och så vidare (jfr Meurling, Lundgren & Lövkrona 1999).

Följaktligen kan etnologiska undersökningar av kulturer sägas inkludera perspektiv på mikro- och makronivåer samt uppmärksamma samverkan mellan subkulturer och mer övergripande kulturella sammanhang. Detta öppnar i sin tur för möjligheter till fördjupning i fråga om kulturers inkluderings- och exkluderingsmekanismer, liksom för ett intresse att studera makt och motstånd inom och mellan kulturella formationer. Som en effekt har den samtida etnologin ibland kommit att beskrivas som en disciplin med mångskiftande inriktningar (jfr Arvidsson 2001:9ff, Craith 2008, Frykman 2012:572f), något som gör det möjligt för etnologiska undersökningar att vara relevanta både för den akademiska världen och för det omgivande samhället (t.ex. inom arkiv och museer). Etnologer själva skulle måhända vilja hävda att en sådan ämnesmässig komplexitet speglar kulturers inneboende komplexitet. Den kan emellertid även sägas spegla förändringar i vetenskapliga trender, liksom i etnologiämnets intresse

för att studera föränderliga kulturella formationer och uttryck.

Trots ämnets mångfald ter det sig ändå möjligt att urskilja några mönster kring hur etnologer studerar kulturer. Dessa har utformats både genom djupt rotade disciplinära traditioner och inflytelserika teoribildningar inom humaniora och samhällsvetenskaper under 1900-talet och det tidiga 2000-talet (Hallberg 2001:129ff). Exempel på inflytelserika teoribildningar för etnologin som återkommande nämns i materialet är funktionalism, strukturalism och fenomenologi i förening med ett tydligt socialkonstruktivistiskt synsätt (bl.a. Bringéus 1990:28ff, Craith 2008, Frykman 2012:574). Samtliga har blivit betydande i utformningen av ett allmänt teoretiskt ramverk för etnologin och har gett upphov till några framträdande aspekter i etnologiska studier av kultur, som uppmärksammar kulturernas funktion och sociala struktur, liksom hur kulturer är individuellt och kollektivt formade. Vidare rymmer dessa aspekter både materiella och immateriella kulturyttringar, liksom rumsligheter och sociala sammanhang där kulturer formas och upprätthålls. Trots att berörda aspekter kommer att redovisas separat nedan, gäller vanligtvis att etnologer kombinerar dem för att bättre kunna fånga en kulturell mångfald (Sandberg 2014:5ff, jfr Kockel, Craith & Frykman 2012).

Föreställningar, normer och kulturernas immateriella uttryck

Etnologins intresse för kulturernas mångskiftande former, deras inneboende meningsladdade betydelser och förmedling över tid, inkluderar i hög grad de idémässiga aspekter som genomsyrar olika kulturer. Det har bland annat inneburit ett fokus på kulturella normer och värderingar. Etnologer studerar hur normer och värderingar omvandlas till delade ideal och behov samt förkroppsligas i socialt samspel och situationer, exempelvis i form av kollektiva beteendemönster som är framträ-

dande i olika sociokulturella sammanhang. En etnologisk utgångspunkt blir i vilken utsträckning normer och värden är kulturellt överförda respektive nyformade. Men även hur dessa traditionella och mer samtida sociala rättesnören, omsatta till seder och bruk, kan bidra till kulturellt definierade vanor respektive ”ovanor” (jfr Frykman & Löfgren 1991). Och vidare, hur normer och värden – i förlängningen – strukturerar det vardagliga livet inom kulturer och samhällen. Det sker i form av outtalade förväntningar som reglerar sociokulturella relationer samt riter som markerar övergångar mellan sociala och rumsliga sammanhang, exempelvis mellan vardag och helg och mellan arbete och fritid (Hofer 1984, Arvidsson 2001:77, Svensson, B. 2012:49ff).

När etnologer undersöker hur kulturella värden och normer ger sig till känna och vinner spridning gäller sedan lång tid tillbaka att man har utgått ifrån olika typer av muntliga, skriftliga och kroppsliga handlingar som ansetts spegla samhällets skiftande sociokulturella sammanhang. Dylika expressiva former inbegrips ibland i begreppet folklore, som omfattar föreställningsvärldar och berättelser. Även om fokus på kulturernas immaterialiteter har djupa rötter inom etnologin, så har uttalade folkloristiska perspektiv och metoder blivit mer eller mindre framträdande i ämnets skiftande nationella och lokala utformningar. I vissa fall, som i Sverige, utgör en folkloristisk inriktning en del av etnologiämnets utformning, medan den i andra länder, som i USA och Irland, snarare kommit att ingå i mer eller mindre närbesläktade discipliner som antropologi, litteratur- eller religionsvetenskap. Alternativt bildar folkloristiken, som är fallet i Finland, en egen disciplin med tvärvetenskapligt fokus. Trots lokala skillnader går det ändå att hävda att etnologiska och folkloristiska perspektiv och metoder kommit att korsbefrukta varandra i studiet av kulturernas immateriella uttryck (jfr Hallberg 2001:72ff, Bendix & Hasan-Rokem 2012; Ronström, Drakos & Engman 2013).

En folkloristisk inspiration inom etnologin kan härledas till den brittiske fornforskaren William Thoms, som under 1840-talet identifierade en uppsättning kollektiva kulturyttringar av anonyma upphovsmän. Utmärkande kriterier var att dessa i huvudsak skulle förmedlas och gestaltas muntligen via narrativiteter från generation till generation inom de breda folklagren. Ett sådant faktum ansågs ursprungligen kvalificera dem till hävdvunna och autentiska immateriella uttryck för nationen (Bendix & Hasan-Rokem 2012:1ff, 7ff, jfr Noyes 2012, Vas da Silva 2012).

Som ett led i disciplinens utveckling har etnologins fokus på folklöre under framför allt ett inledande skede, men i viss mån även senare, kommit att riktas mot fördjupade och jämförande studier av nationella folkgruppers immateriella kultur, där likheter och skillnader uppmärksammats i relation till olika geografiska platser samt förändringar över tid. Vad beträffar tids- och rumslighetsaspekterna har detta fokus vidare under lång tid avgränsats till att omfatta folklöre från framför allt förindustriella samhällen samt inbegripit däri utformade och traderade sagor, sägner, myter, gåtor, ordspråk och vitsar (Bendix & Hasan-Rokem 2012: 1ff, 7ff, Gunnell & Ronström 2013, jfr Salomon & Goldberg 2012, Schuman & Hasan-Rokem 2012). En etnologisk analys av dylika folkloristiska uttryck har bland annat rört typologier samt kartläggningar av ursprung och spridning genom tid och rum (t.ex. i fråga om folklöre inom skilda målgrupper, som barnfolklöre).

Från och med 1900-talets andra hälft och med inspiration från bland annat funktionalismen och strukturalismen gäller även att etnologer intresserar sig för hur folklöre i äldre samhällen speglar kollektivt antagna normer och värden som rymmer sociokulturella föreställningar om moral, religion och magi (jfr Rogan & Eriksen 2013:369ff). Och vidare, hur folkloren som fenomen betraktad kan inbjuda till kollektiva och individuella variationer, såväl i fråga om uttrycksform som ge-

staltning, berättartekniker samt förmedlingar via exempelvis sång, musicerande och dans (Gunnell & Ronström 2013:41ff, jfr Green 1997). Därtill har etnologer intresserat sig för i vilken utsträckning förfluten tids och äldre samhällens folklöre lämnat avtryck i dagens samhälle, samt vilken förnyad funktion ett sådant arv kan fortsätta att fylla (jfr Bendix & Hasan-Rokem 2012).

Ett sentida etnologiskt perspektiv på folklöre, som mer mångfunktionellt och diversifierat, har även präglat studier av samtidens folklöre. Det rör sig om allt från moderna sägner och myter, så kallade urbana myter, till ordspråk och vitsar. En mer samtidsorienterad folkloristisk forskning inom etnologin har vidare velat uppmärksamma nya sociokulturella sammanhang där folklorens former vunnit spridning och gestaltning, exempelvis inom sociala medier. Just en föränderlig världs skiftande folklöreuttryck och hur dessa kan ses som speglingar av sociokulturella normer och värden samt verktyg för att strukturera människors liv är något som kommit att uppta många folkloristiskt inriktade etnologers intresse (jfr Ronström, Drakos & Engman 2013). Därtill har man i allt större utsträckning intresserat sig för folklöreuttryck inom skilda samhällsgrupperingar, kopplade exempelvis till klass, kön och etnicitet, där folklöre tillmäts en funktion för social uppgradering och motmakt bland marginaliserade och ofta stigmatiserade grupper i samhället (Abrahams 1970, Gustavsson, A. 1981, Handoo & Kvideland 1999). I detta förnyade etnologiska intresse för folklöre finns även uppmärksammandet av tidigare ofta förbisedda folklöreuttryck som satirteckningar, graffiti och rapmusik (jfr Green 1997).

Det kulturellas materialiteter

Etnologins fokus på kulturers olika uttryck i tid och rum har även kommit att inbegripa ett djupt rotat intresse för kulturers skiftande materialiteter. I likhet med förhållandena för etnologins fokus på kulturers immateriella ut-

tryck har utvecklingen här främst handlat om en omdirigering i fråga om tid och rumslighet. Framför allt inom äldre tiders etnologi riktades intresset i huvudsak mot nationella folkgruppers materiella kulturyttringar i det förindustriella samhället och (så småningom) det tidigindustriella samhället, med utgångspunkt i regionala likheter och skillnader över tid samt kopplingar till näringar som jordbruk, skogsbruk, jakt, fiske och olika typer av industriell produktion. Det inbegrep ett intresse för allt ifrån produktion, matberedning, transport och byggnadsskick till olika typer av föremål med kopplingar till både arbete och fritid. Det senare har i sin tur inkluderat allt ifrån utpräglade bruksföremål, exempelvis kopplade till jordbruk, jakt och fiske, till mer dekorativa föremål som kan räknas till så kallad folkkonst. Sammantaget rör det sig om olika materialtyper som trä, metall, keramik och papper, som traditionellt har uppmärksammats av etnologer (jfr Bringéus 1971, Wiegelmann 1985).

En viktig skillnad mellan hur äldre tiders och senare tids etnologer har studerat kulturers materiella uttryck och lämningar är att sentida etnologer i mindre utsträckning uppehåller sig vid enbart funktions- och nyttoaspekter för att i högre utsträckning uppmärksamma relationerna föremål–människa (jfr Arvidsson 1999, Glassie 1999). Det innebär att etnologin mer uttalat velat lyfta fram människorna bakom föremålen, såväl deras skapare som deras brukare. Och i förlängningen, utgående från föremåls funktion och utformning, försöka rekonstruera de ekonomiska, sociala, kulturella förutsättningarna och maktförhållandena i de förindustriella och industriella samhällen som genererat dessa föremål (jfr Jones 1975). Etnologerna strävar efter att upptäcka föremålets uttalade och dolda budskap om social klass, yrken, kön, ålder, religion och etnicitet, både vad gäller dominerande etniska grupper och minoritetsgrupper. Men man har som etnolog även intresserat sig för hur

föremål markerar övergång i tid och rum mellan arbete och fritid, mellan profant och sakralt (Arvidsson 1999, jfr Glassie 1999, Rogan 2013).

Med motsvarande utgångspunkt, att betrakta föremål som speglingar av människors vardagliga liv och deras sociala relationer, har sentida etnologer i än högre utsträckning tagit sig an det samtida samhällets mångskiftande materiella uttryck och kontinuerliga lämningar, kopplade till både arbete och fritid. När så sker intresserar man sig, utöver sociala kategorier och sociokulturella gränsmarkörer, även för de mångskiftande och emellanåt motstridiga normer och värden som präglar nutida relationer mellan föremål–människa. Dessa, menar man, ger upphov till olika typer av konsumtionskulturer som tillsammans bildar spektra av det senmoderna konsumtionssamhället (Pedersen 1990, jfr Kjellman 1993); häri omfattas allt ifrån samtidsmänniskans fixering vid sentida teknologi och designföremål till nostalgi för äldre tiders materialiteter.

När etnologer undersöker människors föreställningar och praktiker om konsumtion produceras inte enbart kunskaper om enskilda individers och sociala grupperingars förväntningar och behov, utan även de förutsättningar och begränsningar i form av utbud och ekonomi som tillhandahållits av kommersiella och politiska krafter (Pedersen 1990, jfr Kjellman 1993). Med ambitionen att fortsätta uppmärksamma föremåls bruksvärden och även avtäckta meningar och symboler från till synes stumma föremål från skilda rumsliga och tidsliga sammanhang, har etnologin visat hur kulturers materiella yttringar ofrånkomligt rymmer immateriella aspekter, i form av föreställningar och erfarenheter som genomsyrar de skiftande föremål som människor relaterar till (Klein 1995, Glassie 1999, Rogan 2013:447ff). Motsvarande gäller för en annan typ av materialiteter som etnologer av hävd studerat, nämligen kulturers olika lokaliteter.

Kulturers mångskiftande rumsligheter

Plats utgör en central aspekt i etnologiska studier av kulturer. Den betraktas dels som en given fysisk avgränsning för kulturer, dels som utgångspunkt från vilken skiftande kulturella uttryck tar form och gestaltning. Traditionellt gäller att etnologer i huvudsak utgått ifrån en triangulär rumslighetsfokus som studerat orsak och verkan som övergripande rumslighet, geografiskt spridda regioner och – närmast – de lokala boendemiljöerna, av olika storlekar och utformningar (Kockel 2009:148ff, Frykman 2012:577ff, jfr Baskar 2008). Som följd av att ett alltmer globaliserat samhälle tar form intresserar sig dagens etnologer även för det globala som en anslutande rumslighet som påverkar och påverkas (Arvidsson 2001:10ff, Craith 2008, Kockel 2009:152ff, jfr Lindqvist 2003).

Genom etnologins ämnesutveckling är det främst det lokala urvalet som kommit att variera, vilket hänger samman med de skilda kulturella sammanhang som premierats av etnologer under olika tidsperioder. Detta kan sägas ha berott lika mycket på en ambition att representera folkkulturernas rumsliga existens som på de skiftande politiska och ideologiska intressena bland olika generationers etnologer. Som en effekt har etnologin under lång tid riktat sitt rumsliga fokus på de kulturer som tagit form inom rurala områden, med särskilt intresse för det traditionellt idealiserade förindustriella bondesamhället. Längre handlade det dock om en ganska vag och töjbar geografisk lokalisering av ”bondesamhället”, som snarare kom att omfatta hela regioner än mer avgränsade bosättningsområden (Hofer 1984, Ehn & Löfgren 1996:49ff).

Kring mitten av 1900-talet inträffade en förändring under påverkan från den inom antropologin dominerande lokalsamhällsforskningen och en av dess förgrundsgestalter, Robert Redfield (1960). Det hela resulterade i ett motsvarande fokus bland etnologer, riktat mot mer överskådliga rurala byar och industriella småstäder inom nationen, där en bety-

dande del av befolkningen ännu levde. I ljuset av ett postindustriellt samhälles alltmer globala och urbaniserade livsformer, som utgjorde hot mot glesbygds- och småortslivet, omgärdades etnologiska lokalsamhällsstudier inte sällan av en mer eller mindre uttalad kulturbevarande strävan, motsvarande den som inledningsvis riktats mot bondesamhället (Ehn & Löfgren 1996:49ff, Arvidsson 2001:86, Löfgren 2008:124, Kockel 2009:150ff, Frykman 2012:578, 585, jfr Daun 1969).

Retrospektivt har den här typen av skildringar av mindre samhällen kommit att framstå som väl homogena och avgränsade (Ehn & Löfgren 1996:55, Kockel 2009:152ff). Samhällen, oavsett storlek, betraktas inom sentida etnologi inte som isolerade företeelser och än mindre som statiska; man menar att de påverkar och påverkas av varandra, formas och omformas kontinuerligt. Inte minst sker detta när människor flyttar in och ut (jfr Agnidakis 2013:13). På så vis ter sig bland samtidens etnologer lokala samhällen på samma gång avgränsningsbara och gränslösa, överblickbara och oöverblickbara. Det innebär exempelvis att lokala samhällen även utgör en del av ett regionalt, nationellt och globalt sammanhang; att människor ingår i en större samhällelig kontext utesluter emellertid inte att de ändå agerar och tänker sig ett mindre och mera greppbart sammanhang. Det lokala samhället är följaktligen något som ligger nära en mänsklig erfarenhet, något som människor kan uppfatta existera här och ingen annanstans (Kockel 2009:150f). Av den anledningen har lokalsamhället inte heller förlorat sin betydelse som vetenskaplig tankefigur inom etnologin, där det under senare tid allt oftare kommit att framställas som ett rum som upplevs som delat (Arvidsson 2001:86ff, Kockel 2009:150ff, jfr Blehr 1994, Hansen 1998, Buckley 2008, Valtchinova 2008, Bäckman 2009, Agnidakis 2013). Att utgå ifrån människors upplevelse av rummet är inom etnologin lika applicerbart på olika samhällliga rumsligheter, som värld-

den, nationen, regionen, småstaden, byn eller kanske stadsdelen, som på avgränsbara rumsligheter som mer direkt ingår i människans vardagsliv, som hennes boendemiljö, arbetsplats eller fritidsutrymmen. Till de rumsligheter för sociokulturella aktiviteter som intresserar samtidens etnologer hör vidare internet, som kan ses både som en spegling av förhållandena för fysiska rumsligheter och en säregen rumslighet som rymmer andra typer av möjligheter och begränsningar.

När etnologer studerar rumsligheter intresserar man sig såväl för kulturella föreställningar som plats och praktiker på plats, närmare bestämt hur människor kollektivt och enskilt formar sina tankevärldar kring platser respektive vad de konkret gör på platser (Kockel 2009:150ff). Efter inspiration från bland annat kulturgeografen (jfr Massey 1994) och filosofen (jfr Heidegger 1958) uppmärksammar etnologer platser både som sociokulturella konstruktioner och som levda erfarenheter, samtidigt som man av ämnestradition intresserar sig för processer som rymmer både rumslig kontinuitet och förändring. Med detta som utgångspunkt vill etnologer uttala sig om hur människor som sociokulturella varelser skapar ordning när de enskilt och gemensamt inrättar sina vardagliga liv (Kockel 2009:150ff). Det handlar exempelvis om hur de upprättar gränsmarkörer på och mellan platser som yttrar sig fysiskt i form av geografiska avgränsningar mellan rumsligheter av olika slag, samtidigt som detta även rymmer symboliska aspekter genom att människor identifierar likheter och skillnader mellan olika typer av platser samt tillmäter dem skiftande betydelser. Häri omfattas nationer, utrymmen inomhus respektive utomhus, ytor för boende, arbete och fritid samt på mikronivå – individens egna platser respektive andras (jfr Lindqvist 2003).

Vidare intresserar sig etnologer för hur nämnda platser kan omvandlas till arenor för maktspel mellan olika individer och grupper i samband med platstagande som upprätthåller

respektive utmanar rumsliga gränser (jfr Gustavsson, A. 1981, Berglund-Lake 2000). Etnologin har också intresserat sig för ett särskilt slag av utmaning av rumsliga gränser som präglar vår samtid, vilken kan te sig mer eller mindre konfliktladdad i sociokulturella sammanhang. Det rör sig om människors förflyttningar mellan olika platser till följd av politiska, arbetsrelaterade eller kommersiella skäl och inbegriper exempelvis flyktingar, yrkespendlare samt turister. Etnologisk forskning har uppmärksammat hur dessa olika grupper ges och tar ny plats samt i processen bidrar till platsens fortsatta utformning, kopplat till deras mer begränsade erfarenheter av berörda rumsligheter (jfr Kirshenblatt-Gimblett 1998, Hirvi & Snellman 2012, Löfgren 2015).

Etnologiska undersökningar om människors föreställningar och praktiker kring plats tangerar även relationer till platser, såväl verkliga som en slags ideala imaginära rum att drömma om och längta till (Kockel 2009: 152ff), hit kan stadsrummet räknas som senmodern norm och erfarenhet (jfr Larsson & Svensson, B. 2011, Soukopová 2013). Det ger att människan som sociokulturell varelse inte enbart lever på platser, utan att platser i sin tur lever i henne samt att hon både formar dem och formas av dem.

Identifikationer som kulturskapande grund

En gemensam nämnare för de perspektiv på kultur som dominerar inom etnologin är att de på ett eller annat sätt tangerar identifikation. Inom etnologin har identitet av den anledningen inte sällan kommit att framstå som ett slags övergripande fokus i studier av kultur, och betraktas ofta som en kulturskapande grund utifrån vilken människor i egenskap av aktiva sociokulturella varelser formar sina liv och erfarenheter. Medan identitet i äldre tiders etnologi vanligtvis sågs i anslutning till kulturella förtätningar inom nationella folkslag med regionala variationer (Hofer 1984) ses det på senare tid, och som en effekt av mer

allmänna tendenser inom antropologin (jfr Barth 1969, Cohen 1982, Feld & Basso 1996), snarare som ett analytiskt verktyg för att belysa komplexiteter i de olika kulturella sammanhang som människor ingår i. Detta föranleder samtida etnologer att utgå ifrån att kulturella identiteter befinner sig i ständig utformning och omformning. Och vidare, att de utgör en slags hybrider som omfattar både upplevda och socialt skapade, medvetna och omedvetna, valbara och påtvingade, beständiga och situationella relationer till varierande sociokulturella sammanhang, liksom till sociala kategorier (som kön, ålder, social klass, yrke och etnicitet) idéer, materialiteter och rumsligheter (Craith 2008, Svensson, B. 2012:59ff, jfr Baskar 2008).

Genom att uppmärksamma processer och mekanismer kring kulturellt identitetskapande utifrån både individ- och kollektivnivåer vill etnologer bland annat undersöka samspel mellan: 1) enskilda individers skiftande identifikationer som personligt upplevda, kroppsligt utagerade/gestaltade och av andra tillskrivna, 2) individuellt utformade identifikationer och kollektivt utformade identifikationer, genom olika typer av socialiseringspraktiker, som inte sällan inkluderar riter och transformationer (t.ex. nationella, klass- eller yrkesrelaterade identiteter). Bägge fokus möjliggör i sin tur för etnologer att uttala sig om hur identiteter bidrar till kulturellt tillhörighets- respektive samhörighetskapande; det vill säga hur identifikationer dels väcker självinsikter hos människan om vem hon är och inom vilka kulturella sammanhang hon hör hemma, dels ger uppfattningar om vilka som liknar en själv och som ingår i samma kulturella sammanhang – samtidigt som detta ger upphov till föreställningar om vilka man avviker från (Craith, Kockel & Jöhler 2008, Svensson, B. 2012:59ff).

Förståelsen av kulturell identitet som personlig, kollektiv och kontrastiv process inom etnologin anses för övrigt spegla det spänningsfält mellan individ-kollektiv som ge-

nomsyrar kulturer i stort och rymmer såväl inkluderande som exkluderande element. Hit hör exempelvis språk, seder och bruk, men även kollektiva minnen som gemensamt urskiljer ett sociokulturellt sammanhang från ett annat, vare sig det rör sig om en nation eller mindre samhälleliga grupperingar, som gruppbyggnader utifrån olika sociala subjekspositioner (t.ex. ålder, etnicitet) (Arvidsson 2001:41ff, Svensson, B. 2012 35ff, jfr Daun, Ehn & Klein 1992). När etnologer studerar förutsättningar för större och mindre samhällsgrupperingars kulturella identitetskapande, exempelvis som del i en etnologisk ansats för att studera kulturarvsprocesser, gör man det dock inte enbart för att uppmärksamma identitet som social konstruktion utan även som ett grundläggande mänskligt behov, vilket i sin tur väcker ambitioner bland etnologer att representera en mångfald av identitetskonstellationer inom en nationell enhet, både mer omfattande kulturella identifikationer och mer marginaliserade (jfr Frykman & Löfgren 1987, Kirschenblatt-Gimblett 2003, Klein 1997, Eriksen 2014).

Att tillhörighets- och samhörighetsmekanismer inte enbart formas över tid utan också *utmanas* av tidens förändringar är något som i allt högre utsträckning kommit att uppta samtida etnologers intresse. Det sker i ljuset av rådande globaliserings- och urbaniseringsprocesser. Etnologer har uppmärksammat följderna av dessa i form av bland annat interkulturella möten mellan traditionella och samtida identifikationsgrundade föreställningar och praktiker, exempelvis till följd av ökad spridning av information och ökad rörlighet, som inverkar i utformningen av kulturella identiteter inom en nationell kontext. Detta har resulterat i att en samtida etnologi, i studiet av nationellt och lokalt formade identifikationer, i allt högre utsträckning inriktar sig på att analysera transnationella och translokala identifikationer, som i sig själva vidgar etnologins förståelse av kulturella formationer i en nationell kontext (Roth & Roth 1999).

Kulturanalytiska angreppssätt

För att kunna uttala sig om kulturella fenomen som socialt konstruerade respektive upplevda, med andra ord studera deras orsak och verkan, utför etnologer vanligtvis en form av kulturanalys (jfr Ehn & Löfgren 1982, Gustavsson, A. 1985, 2005, Craith 2008, Frykman 2012:586, Ehn, Löfgren & Wilk 2016). Denna omfattar såväl teoretiska perspektiv på kultur (kring exempelvis sociala positioner, seder och bruk, materialiteter samt identiteter) som metod för att studera dessa perspektiv. Genom kulturanalys vill etnologer uppmärksamma vad människor som aktiva kulturvarer enskilt och i samspel gör samt hur de gör det, avtäckta deras föreställningar och praktiker, problematisera deras bruk av materialiteter och symboler för att i förlängningen bidra med kunskap om de komplexa kulturella sammanhang som människor ingår i och identifierar sig med.

När etnologer utför kulturanalys gäller med andra ord att de som regel utgår från en mikronivå som beaktar individers forande och erfarenheter av kultur, för att även kunna uttala sig om en makronivå som fångar överindividuella konstruktioner och förnimmelser av kultur. Kopplat till detta utgår man även ifrån mer vardagliga, triviala kulturuttryck som omgärdar människan som kulturvarer (Bringéus 1990:8ff, Ehn & Löfgren 1996: 78ff, Frykman 2012:572). Sammantaget tangerar en etnologisk kulturanalys det informella och oväntade i kulturer, aspekter som andra samhälls- och kulturorienterade discipliner, som sociologi, kulturgeografi och historia, ofta förbiser. Härigenom bidrar etnologin till att fylla kunskapsluckor om kulturer (Craith 2008, Frykman 2012:574ff, Svensson, B. 2012:8ff).

Inom etnologin inbegriper kulturanalys vanligtvis en uppsättning metodologiska hjälpmedel, utvecklade tvärvetenskapligt och efter inspiration från antropologi, sociologi, litteraturvetenskap och psykologi, men samtidigt grundade på inomvetenskapliga traditio-

ner (Craith 2008, Frykman 2012:574, 586f, Sandberg 2014). Dessa tidigt utvecklade metodologiska verktyg kan delvis förklaras med att etnologin snarare tagit form som en empirisk vetenskap än en teoretisk, med fokus på insamling av varierande typer av data kring kulturers ursprung, immateriella och materiella uttryck samt livsformer. Då som nu har detta i huvudsak skett genom tre parallella metoder i syfte att tillhandahålla etnologiska källor i form av en skriftlig, föremålsbaserad, muntlig och förkroppsligad information om kulturer betraktade som socialt konstruerade och upplevda. Dessa metoder utgörs av: 1) textstudier, som inbegriper olika typer av nedtecknade opublicerade samt publicerade dokument (t.ex. bouppteckningar, brev, dagböcker, pamfletter, sagor, folkdiktverk och tidskrifter), 2) studier av olika typer av kulturföremål och byggnadsverk, 3) etnografiskt fältarbete, inkluderande olika typer av intervjuer samt olika grader av observationer för att fånga kulturella föreställningar och praktiker i samverkan (Frykman 2012:585f, jfr Craith, Kockel, & Jöhler 2008, Ehn, Löfgren & Wilk 2016).

Dessa insamlingsmetoder har kommit att genomföras separat, beroende på kunskapsmål, men lika ofta i kombination. Som exempel härpå kan etnologer utföra text- och materialstudier på arkiv och museer i syfte att fånga historiska processer eller kontextuella kulturella sammanhang och fenomen, vilka därefter med hjälp av etnografiskt fältarbete kan fördjupas och nyanseras genom att uppmärksamma processernas/kontexternas speglingar, tillämpningar och effekter i människors vardagsliv. Omvänt bidrar data från etnografiskt fältarbete till en kontinuerlig insamling av text- och föremålsbaserade data i museer och arkiv för en ökad kontextuell förståelse av kulturer och kulturuttryck, som blir till nytta för samtida och framtida etnologisk samt övrig kulturrelaterad forskning.

Fältarbetet är inom etnologin i första hand pragmatiskt betingad, då material som regel saknats för att besvara etnologiska undersökningars kunskapsmål och därför behövt skapas av etnologerna själva. Samtidigt har det resulterat i omfattande etnologiskt insamlade data om såväl äldre som samtida folkkultur med stort kulturhistoriskt värde. Även om det etnografiska fältarbete som utförs inom etnologin har djupa rötter, gäller att fältarbetets utförande och innehåll skiftat i takt med att ämnets teoretiska ramverk och studieobjekt har förändrats. Som ett exempel härpå kan nämnas att inom den äldre etnologin, som inriktade sig på det förindustriella samhället, var det inte nödvändigtvis etnologerna själva som genomförde fältarbeten, utan detta kunde ofta överlåtas till studenter eller folkskolelärare, präster och andra som uppfattades som ”lokalkunniga” personer, som fick i uppgift att samla in och meddela information från lokalsamhället (Gustavsson, K. 2014, jfr Hofer 1984). Delar av denna tradition lever visserligen kvar inom etnologin genom ett kontinuerligt bruk av frågelistor, inte minst bland etnologer verksamma inom kulturhistoriska arkiv och museer, även om etnologiskt utformade frågelistor numera riktas direkt till lokala meddelare. Emellertid gäller för dagens etnologer att de i betydligt större utsträckning än tidigare intresserar sig för att själva organisera, genomföra och bearbeta fältarbetsdata. Det har resulterat i intervju- och observationsmetoder inspirerade från antropologin och omfattar premiering av längre och fördjupande intervjuer i samtalsform samt deltagande observationer, i syfte att bättre kunna fånga upp hur komplexa kulturella fenomen inverkar på människors vardagsliv (jfr Ehn, Löfgren & Wilk 2016:115ff). Samtalsintervjuerna framstår bland etnologer som värdefulla kulturella mikroberättelser, vilka utöver föreställningar och praktiker även ter sig värdefulla för att fånga människors relationer till ting, platser och sociala sammanhang

(jfr Arvidsson 1998:7ff). Parallellt möjliggör deltagande observationer för etnologer att vistas och göra sig delaktiga i de skiftande sociokulturella sammanhang och rumsligheter som ska studeras, för att bättre kunna förstå nyanser och variationer. Vidare har den metodologiska utvecklingen av fältarbetsform och innehåll, efter inspiration från bland andra antropologer som George Marcus (1995), anpassats till utmaningarna kring multilokala rumsligheter inom etnografiska undersökningar generellt, där samtidens kulturella formationer och aktiviteter i allt högre utsträckning äger rum (Roth & Roth 1999, Kockel 2009:152ff). Här inbegrips inte minst internet, betraktat som interaktivt kulturskapande medium, för vilken etnografiska metoder kommit att erbjuda värdefull kombination av interaktiva text-, bild- och ljudanalyser (Kockel 2009:153, Pripp 2010, Ehn, Löfgren & Wilk 2016:61ff).

Metodutvecklingar av fältarbetet hänger samman med en inom etnologiämnet, liksom för den delen antropologin, alltmer utbredd hermeneutiskt inriktad fenomenologisk ambition att dels inge ökad förståelse för de sociokulturella fenomen som etnografen vill studera, dels påkalla etisk medvetenhet och hantering av forskarrollens oundvikliga inverkan på studieobjektet. Båda dessa aspekter ter sig för övrigt särskilt viktiga till följd av etnologins traditionella fokus på i huvudsak nationella kulturprocesser, som alltså äger rum på forskarens hemmaplan, och ett fokus bland sentida etnologer på rumsligheter och kulturella sammanhang som de själva utgör en del av. Detta har utmanat etnologer att å ena sidan distansera sig från det kulturellt invanda för att ifrågasätta förgivettagna kulturella betydelser och kunna upptäcka såväl kulturell orsak som verkan, å andra sidan värna om sin förförståelse som en kontextuell fördel och forskningsingång (Bergqvist & Svensson, B. 1999:5ff, Ehn, Löfgren & Wilk 2016:25ff, jfr Craith, Kockel, & Jöhler 2008).

Sammanfattningsvis kan konstateras att artikelns ambition att leverera ett samlat grepp om etnologiämnet över tid och rum har stött på inledande svårigheter till följd av det faktum att ämnet av tradition har anpassats till skiftande nationella och lokala förutsättningar och behov. Vidare har ämnet i dess utveckling som vetenskaplig inriktning inom akademien kommit att utformas mer eller mindre självständigt från antropologin. Dessutom gäller att etnologin även i egenskap av ett autonomt akademiskt ämne kontinuerligt har formats efter influenser från discipliner inom humaniora och samhällsvetenskaper som antropologi, sociologi, historia, litteratur- och genusvetenskap med flera.

Trots etnologins mångskiftande tidsmässiga och lokala anpassningar har jag i artikeln velat argumentera för några framträdande aspekter i fråga om inriktning och utformning som grundats på en långvarig och kontinuerlig tradition inom ämnet. Något som gör det möjligt för etnologer i och utanför Sverige att kunna åberopa en gemensam ämnesidentitet. Etnologiämnets synkronisering vilar främst på dess grundläggande fokus på ett pluralistiskt, komplext och individbaserat kulturperspektiv, liksom på ett intresse för det kulturellas funktioner, sociala strukturer, konstruktioner och upplevelser. Artikelns diskussioner har skildrat hur etnologer både i och utanför Sverige samt över tid valt att studera kultur utifrån ett urval perspektiv, som uppmärksammar såväl immateriella som materiella kulturuttryck samt rumsligheter och sociala sammanhang där kulturer formats och upprätthållits. Artikeln har även visat på hur olika typer av etnologiska data har samlats in och analyserats genom en kombination av kulturanalytiska metoder. Sammantaget kan konstateras att trots en kontinuerlig progression i fråga om etnologiska perspektiv och metoder över tid och rum, har detta sällan kommit att handla om tillägg, snarare om ersättningar, varför det är möjligt att definiera etnologin som ett relativt samordnat kulturvetenskapligt ämne inom akademien, utformad genom såväl anpassning som kontinuitet.

tenskapligt ämne inom akademien, utformad genom såväl anpassning som kontinuitet.

Paul Agnidakis, FD

Institutionen för kulturanthropologi och etnologi
Uppsala universitet

Nyckelord: etnologi, kulturvetenskapligt ämne, kontinuitet och anpassning, förenande perspektiv och metoder, processer över tid och rum

Noter

- 1 Ett värdefullt undantag utgör Hallberg 2001, som behandlar etnologiämnets utformning i Sverige utifrån ett vetenskapsteoretiskt perspektiv.
- 2 Hit räknas bl.a. Gustavsson, A. 1985, 1992, som behandlar tysk etnologi respektive relationen mellan tysk och nordisk etnologi, samt Hofer 1984 och Soukupová 2013, som uppmärksammat några framträdande teman i central-europeisk etnologi.
- 3 Som exempel har benämningar som kulturhistoria respektive kulturstudier uppstått till följd av sentida sammanslagningar av etnologi och folkloristik i Norge.
- 4 Hallberg 2001:138f, som för övrigt pekar på en mer generell "korsbefrukning mellan ämnen inom det humanvetenskapliga området".

Referenser

- Abrahams, Roger D. 1970: *Deep Down in the Jungle. Black American Folklore from the Streets of Philadelphia*. Chicago: Aldine.
- Agnidakis, Paul 2013: *Rätten till platsen. Tillhörighet och samhörighet i två lokala industrisamhällen under omvandling*. Höör: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Arvastson, Gösta 1992: "Det historiska perspektivets betydelse". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturforskning i Tyskland och Norden. Föredrag presenterade vid en nordisk forskarkurs i Uppsala*. Uppsala: Etnolore 12.
- Arvidsson, Alf 1998: *Livet som berättelse. Studier i levnadshistoriska intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Arvidsson, Alf 1999: *Människor och föremål*. Umeå: Etnologiska institutionen, Umeå universitet.
- Arvidsson, Alf 2001: *Etnologi. Perspektiv och forskningsfält*. Lund: Studentlitteratur.

- Barth, Fredrik (red.) 1969: *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Baskar, Bojan 2008: "Small National Ethnologies and Supranational Empires: The Case of the Habsburg Monarchy". I: Craith, Máiréad Nic, Ullrich Kockel, & Reinhard Johler (red.): *Everyday Culture in Europe. Approaches and Methodologies*. Farnham: Ashgate.
- Bendix, Regina F., & Galit Hasan-Rokem (red.) 2012: *A Companion to Folklore*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Bendix, Regina F., & Galit Hasan-Rokem 2012: "Introduction". I: Bendix, Regina F., & Galit Hasan-Rokem (red.): *A Companion to Folklore*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Bendix, Regina F., & Marie Sandberg (red.) 2014: "European Ethnology Revisited." *Ethnologia Europaea* 44(2).
- Blehr, Barbro 1994: *Lokala gemenskaper. En studie av en nordsvensk by på 1980-talet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Berglund-Lake, Håkan 2000: *Livet äger rum. Försörjning och platstagande i norrländska sågverksamhällen*. Uppsala: Etnologiska avdelningen, Uppsala universitet.
- Bergqvist, Magnus & Birgitta Svensson (red.) 1999: *Metod och minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*. Lund: Studentlitteratur.
- Bringéus, Nils-Arvid 1971: *Arbete och redskap. Materiell folkkultur på svensk landsbygd före industrialiseringen*. Lund: Gleerups.
- Bringéus, Nils-Arvid 1990: *Människan som kulturvarsele. En introduktion till etnologin*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Buckley, Anthony D. 2008: "Ethnology in the north of Ireland". I: Craith, Máiréad Nic, Ullrich Kockel, & Reinhard Johler (red.): *Everyday Culture in Europe. Approaches and Methodologies*. Farnham: Ashgate.
- Bäckman, Maria 2009: *Miljonsvennar. Omstridda platser och identiteter*. Göteborg/Stockholm: Makadam.
- Cohen, Anthony P. (red.) 1982: *Belonging, identity and social organisations in British rural cultures*. Manchester: Manchester University Press.
- Craith, Máiréad Nic 2008: "From national to transnational. A discipline en route to Europe". I: Craith, Máiréad Nic, Ullrich Kockel, & Reinhard Johler (red.): *Everyday Culture in Europe. Approaches and Methodologies*. Farnham: Ashgate.
- Craith, Máiréad Nic, Ullrich Kockel, & Reinhard Johler (red.) 2008: *Everyday Culture in Europe. Approaches and Methodologies*. Farnham: Ashgate.
- Daun, Åke 1969: *Upp till kamp i Båtskärsnäs. En etnologisk studie av ett samhälle inför industri- nedläggelse*. Uppsala: Verdandi.
- Daun, Åke 1982: *Ett perspektiv på människors kultur*. Stockholm: Liber.
- Daun, Åke 2003: *Med rörligt sökarljus. Den nya etnologins framväxt under 1960- och 1970-talen*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Daun, Åke, Billy Ehn & Barbro Klein (red.) 1992: *To make the world safe for diversity. Towards an understanding of multi-cultural societies*. Stockholm: The Swedish Immigration Institute and Museum/The Ethnology Institute, Stockholm University.
- Daxelmüller, Christoph 1992: "Etnologi som national vetenskap". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturforskning i Tyskland och Norden. Föredrag presenterade vid en nordisk forskarkurs i Uppsala*. Uppsala: Etnologiska 12.
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren 1982: *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv*. Stockholm: Liber förlag.
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren 1996: *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ehn, Billy, Orvar Löfgren, & Richard Wilk 2016: *Exploring Everyday Life. Strategies for Ethnography and Cultural Analysis*. London: Rowman & Littlefield.
- Eriksen, Anne 2014: *From Antiquities to Heritage. Transformations of Cultural Memory*. New York: Berghahn Books.
- Feld, Steven & Keith H. Basso (red.) 1996: *Senses of place*. New Mexico: School of American Research Press.
- Frykman, Jonas 2012: "A Tale of Two Disciplines: European Ethnology and the Anthropology of Europe". I: Kockel, Ullrich, Máiréad Nic Craith & Jonas Frykman (red.): *A Companion to the Anthropology of Europe*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Frykman, Jonas, & Orvar Löfgren 1987: *Culture Builders. A Historical Anthropology of Middle-Class Life*. New Brunswick: Rutgers University Press.

- Frykman, Jonas & Orvar Löfgren (red.) 1991: *Svenska vanor och ovanor*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Glassie, Henry 1999: *Material Culture*. Bloomington: Indiana University Press.
- Green, Thomas A. (red.) 1997: *Folklore. An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Gunnell, Terry & Owe Ronström 2013: "Folklore och Performance Studies. En introduktion". I: Ronström, Owe, Georg Drakos & Jonas Engman (red.): *Folkloristikens aktuella utmaningar. Vänbok till Ulf Palmfelt*. Visby: Gotland University Press.
- Gustavsson, Anders 1981: *Sommargäster och bofasta. Kulturmöte och motsättningar vid bohuskusten*. Lund: Liber Läromedel.
- Gustavsson, Anders 2005: *Kulturvetenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Gustavsson Anders (red.) 1985: *Kulturmöten och kulturell förtätning. Nutida tysk etnologi i urval av Anders Gustavsson*. Malmö: Liber förlag.
- Gustavsson, Anders (red.) 1990: *Nordisk etnologi och folkloristik under 1980-talet. Några forskningstrender presenterade vid en forskarkurs i Uppsala*. Uppsala: Etnologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Gustavsson, Anders (red.) 1992: *Kulturforskning i Tyskland och Norden. Föredrag presenterade vid en nordisk forskarkurs i Uppsala*. Uppsala: Etnolore 12.
- Gustavsson, Karin 2014: "Returning to the archive in search of everyday practices in fieldwork". I: Bendix, Regina F., & Marie Sandberg (red.): "European Ethnology Revisited". *Ethnologia Europaea* 44 (2): 61–75.
- Handoo, Jawaharlal & Reimund Kvideland (red.) 1999: *Folklore. New Perspectives*. Mysore: Zooni.
- Hallberg, Margareta 2001: *Etnologisk koreografi – att följa ett ämne i rörelse*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Hansen, Kjell 1998: *Välfärdens motsträviga utkant. Lokal praktik och statlig styrning i efterkrigstidens nordsvenska inland*. Lund: Historiska Media.
- Heidegger, Martin 1958: *The question of being*. New York: Twayne Publishers.
- Hemmersam, Flemming 1992: "En sammenligning av arbejderkulturforskningen i Tyskland og Norden i 1980'erna". I: Gustavsson, Anders (red.) 1992: *Kulturforskning i Tyskland och Norden. Föredrag presenterade vid en nordisk forskarkurs i Uppsala*. Uppsala: Etnolore 12.
- Hirvi, Laura & Hanna Snellman (red.): "Where is the Field? The Experience of Migration Viewed through the Prism of Ethnographic Fieldwork." Helsinki: Studia Fennica Ethnologica. Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Hofer, Tamás 1984: "The Perception of Tradition in European Ethnology". I: *Journal of Folklore Research* 21 (2–3): 133–147.
- Jones, Michael O. 1975: *Exploring Folk Art. Twenty Years of Thought on Craft, Work, and Aesthetics*. Logan: University of Utah Press.
- Kajiser, Lars & Magnus Öhlander 2011: *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1998: *Destination Culture. Tourism, Museums, and Heritage*. Berkeley: University of California Press.
- Kjellman, Gunilla 1993: *Varats oändliga tinglighet. En studie om föremål som kulturbärare*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Klein, Barbro 1995: "Fragment och materialiserade minnen. Om föremål, estetik och folklivsforskning". I: Daun, Åke (red.): *Ting, kultur och mening*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Klein, Barbro 1997: "Tillhörighet och utanförskap. Om kulturarvspolitik och folklivsforskning i en multietnisk värld." I: *Rig* 80(1–2):15–32.
- Klein, Barbro 2013: "Women and the Formation of Swedish Folklife Research." I: *Journal of American Folklore* 126(500):120–151.
- Kockel, Ullrich 2009: "European Ethnology as Engaged Toposophy". I: *Studia Anthropologica* 19 (111): 147–163.
- Kockel, Ullrich, Máiréad Nic Craith, & Jonas Frykman (red.) 2012: *A Companion to the Anthropology of Europe*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Larsson, Bo & Birgitta Svensson 2011: *Andra Stockholm. Plats, liv och identitet i storstaden*. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Lindqvist, Mats (red.) 2003: *Re-inventing the Nation. Multidisciplinary perspectives on the construction of Latvian National Identity*. Tumba: Mångkulturellt centrum.

- Löfgren, Orvar 2008: "When is Small Beautiful? The transformations of Swedish Ethnology." I: Craith, Máiréad Nic, Ullrich Kockel, & Reinhard Johler (red.) 2008: *Everyday Culture in Europe. Approaches and Methodologies*. Farnham: Ashgate.
- Löfgren, Orvar 2015: "Modes and moods of mobility. Tourists and commuters". I: *Culture Unbound*. 7: 175–195.
- Meurling, Birgitta, Britta Lundgren & Inger Lövkrona 1999: *Familj och kön. Etnologiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Massey, Doreen 1994: *Space, place and gender*. Oxford: Polity Press.
- Marcus, George E. 1995: "Ethnography in/of the World System. The emergence of multi-sited Ethnography". I: *Annual Review of Anthropology* 24: 95–117.
- Noyes, Dorothy 2012: "The social base of Folklore". I: Bendix, Regina F., & Galit Hasan-Rokem (red.): *A Companion to Folklore*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Pedersen, Ragnar 1990: "Nya tendenser i studiet av materiell kultur". I: Gustavsson, Anders: *Nordisk etnologi och folkloristik under 1980-talet. Några forskningstrender presenterade vid en forskarkurs i Uppsala*. Uppsala: Etnologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Pripp, Oscar (red.) 2010: "Etnografiska utmaningar på nätet". I: *Nätverket. Etnologisk tidskrift*, 17.
- Redfield, Robert 1960: *The little community and peasant, society and culture*. Chicago: Chicago University Press.
- Rogan, Bjarne 1992: "Fransk etnologi. Med sideblikk til forskningsutviklingen i Tyskland og Norden". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturforskning i Tyskland och Norden. Föredrag presenterade vid en nordisk forskarkurs i Uppsala*. Uppsala: Etnolog 12.
- Rogan, Bjarne 2013: "Fra gjenstandsforskning til kulturens materialitet". I: Rogan, Bjarne & Anne Eriksen (red.): *Etnologi og folkloristikk. En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie*. Oslo: Novus forlag
- Rogan, Bjarne & Anne Eriksen (red.) 2013: *Etnologi og folkloristikk. En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie*. Oslo: Novus forlag.
- Ronström, Owe, Georg Drakos & Jonas Engman (red.) 2013: *Folkloristikens aktuella utmaningar. Vänbok till Ulf Palménfelt*. Visby: Gotland University Press.
- Roth, Klaus, & Juliana Roth 1999: "Intercultural Communication as Applied Ethnology and Folklore". I: *Journal of Folklore Research* 36 (2–3): 206–215.
- Salamon, Hagar and Harvey E. Goldberg 2012: "Myth-ritual-symbol". I: Bendix, Regina F., & Galit Hasan-Rokem (red.): *A Companion to Folklore*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Sandberg, Marie 2014: "Ethnologia Europaea revisited. Launching future Ethnologies. An introduction". I: Bendix, Regina F., & Marie Sandberg (red.): "European Ethnology Revisited." *Ethnologia Europaea* 44 (2): 5–16.
- Shuman, Amy and Hasan-Rokem, Galit 2012: "The poetics of Folklore". I: Bendix, Regina F., & Galit Hasan-Rokem, (red.): *A Companion to Folklore*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Soukupová, Blanka 2013: "Czech urban ethnology (anthropology). Birth, socio-political and professionally scientific starting point, main topics of research". I: *Journal of Urban Ethnology* 11: 9–24.
- Svensson, Birgitta 2012: *Varför etnologi? En ämnesintroduktion för nya studenter*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, Sigfrid 1974: *Svensk etnologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Valtchinova, Galia 2008: "How large are the issues for small ethnographies? Bulgarian Ethnology facing the New Europe". I: Craith, Máiréad Nic, Ullrich Kockel, & Reinhard Johler (red.): *Everyday Culture in Europe. Approaches and Methodologies*. Farnham: Ashgate.
- Vas da Silva, Francisco 2012: "Tradition without an end". I: Bendix, Regina F., & Galit Hasan-Rokem (red.): *A Companion to Folklore*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Voget, Fred W. 1975: *A History of Ethnology*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Wiegelmann, Günter 1985: "Innovationsfaser i den folkliga, materiella kulturen i Nordvästtyskland från år 1500". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturmöten och kulturell förtätning. Nutida tysk etnologi i urval av Anders Gustavsson*. Malmö: Liber förlag.
- Zonabend, Françoise 1992: "The monograph in European Ethnology". In: *Current Sociology* 40 (1): 49–54.
- Öhlander, Magnus 2005: *Bruket av kultur. Hur kultur används och görs socialt verksamt*. Lund: Studentlitteratur.

SUMMARY

Ethnology. The Adaptability and Continuity of a Discipline

This article discusses the development through time and space of ethnology as a multifaceted disciplinary field. The objective of the article, however, is to challenge possible pre-assumptions of ethnology as an incoherent i.e. variable and in constant discipline, due to national limitations and theoretical and methodological responsiveness, by proposing some core aspects regarding focal-points, perspectives and methods that may be considered as prominent and unifying amongst ethnologists both in Sweden and abroad. The article argues for a general and continuing disciplinarian focus on culture as a pluralistic, complex and individual-based phenomenon, as well as fundamental interest in the functions, social structures, constructions and experiences of cultures. Furthermore, the article describes how both earlier and later generations of ethnologists in general have chosen to study culture based on a selec-

tion of recurring perspectives that comprise both the intangible and tangible aspects of culture, as well as the spatial and social contexts in which cultures are formed and maintained. Finally, the article highlights how different types of ethnological data are collected and analyzed via a combination of constantly developed methods of cultural analysis, though rooted in a disciplinarian tradition. In conclusion, despite a continuous progression and adjustments within ethnology in regard to perspectives and methods over time and space, this has more often resulted in additions rather than replacements. For this reason, it seems relevant to define ethnology as a coherent discipline, designated by both adaptation and continuity.

Keywords: ethnology, cultural science, continuity and adaptation, unifying perspectives and methods, processes over time and space